

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ: BİR META SENTEZ ÇALIŞMASI

EXAMINATION OF THE STUDIES CONDUCTED ON SUSTAINABILITY IN SOCIAL STUDIES EDUCATION: A META SYNTHESIS STUDY

Burcu KAYMAK¹, Ayşe TOSUN²

ÖZ: Dünyamızda iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi, kirlilik gibi sorunların artış göstermesi sonucunda ekosistem üzerindeki tehdit de giderek artmaktadır. Yaşanılan bu olumsuz şartlar göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmaya olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmada meta sentez yöntemi kullanılarak Türkiye’de 2013-2023 yılları arasında sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler başlığında gerçekleştirilen eğitim araştırmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilgili literatür incelenerek Yök Tez Merkezi, TR Dizin, Google Akademik ve Dergi Park veri tabanında “sosyal bilgiler” ve “sürdürülebilirlik” kavramları ile taramalar yapılmıştır. Ulaşılan toplam 85 çalışmanın meta sentez süreci detaylı olarak belirtilmiş, meta sentezi gerçekleştirilen 15 çalışma meta analiz yolu ile analiz edilmiştir. 2013-2023 yılları arasında araştırma makalelerinin tezlere göre daha fazla olduğu, araştırmalarda çeşitli araştırma yöntemlerinin (tarama, gömülü teori, karma desen, olgubilim, ilişkisel araştırma vb.) tercih edildiği, veri toplama araçları arasında genellikle dokümanların kullanıldığı ve uygulamadan ziyade teorik yayınların daha fazla olduğu görülmüştür. Bu kapsamda uygulamaya yönelik çalışmalara öncelik verilmesi önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: sosyal bilgiler, meta sentez, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma

ABSTRACT: As issues such as climate change, resource depletion, and pollution continue to escalate globally, the threat to ecosystems is increasingly exacerbated. Considering these negative conditions, interest in sustainability and sustainable development is increasing day by day. In this study, it was aimed to examine the educational research conducted under the title of sustainability and social studies in Turkey between 2013 and 2023 by using the meta synthesis method. For this purpose, the relevant literature was examined and searches were made in the YÖK THESIS, TR Index, Google Academic and Dergi Park databases with the concepts of "social studies" and "sustainability". The meta-synthesis process of a total of 85 studies was specified in detail, and 15 studies for which meta-synthesis was performed were analyzed through meta-analysis. Between 2013 and 2023, there were more research articles than theses, various research methods (scan, grounded theory, mixed design, phenomenology, relational research, etc.) were preferred in research, documents were generally used among data collection tools, and theoretical publications were more common than practical. It has been observed that . In this context, it is recommended to prioritize implementation-oriented studies.

Keywords: social studies, meta-synthesis, sustainability, sustainable development

Bu makaleye atf vermek için:

Kaymak, B.ve Tosun, A. (2024). Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir meta sentez çalışması, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(Özel Sayı), 233-253.

Cite this article as:

Kaymak, B.&Tosun, A. (2024). Examination of the studies conducted on sustainability in social studies education: A meta synthesis study, *Trakya Journal of Education*, 14(Special Issue), 233-253.

¹ Dr. Sosyal Bilgiler Eğitimi, Antalya/Türkiye, bburcukaymak@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0551-584X

² Dr. Sosyal Bilgiler Eğitimi, Muğla/Türkiye, aysetosun0948@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4813-3470

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

While teaching sustainability through education can start from an early age, the social studies course should not be ignored, where this education can be given with an interdisciplinary approach, making inferences, cause-effect connection and incorporating the critical thinking system into the process. The aspect of the social studies course that adopts an interdisciplinary approach brings this course to the fore in line with the goals and objectives of sustainable education (Gulikers and Oonk, 2019). Sustainable development-oriented education aims to instill awareness, inform and create behavioral change, which are three basic functions (Şengül, 2001). In the social studies course, in addition to transferring knowledge, it is an indication that this course is compatible with sustainability education, as it provides sensitivity in line with the aims and objectives of the social studies course, in accordance with the teaching of values and skills, and accordingly provides the desired behavioral change. On the other hand, as stated by Acar (2021), the inclusion of sustainable development approach goals in the social studies program content as a part of multidisciplinary areas of the social studies course such as geography, psychology, politics, philosophy and civics, means that this concept is included in social studies. Caused it to occupy a large space; It has shown that sustainability and sustainable development have an important place in the social studies course based on the disciplines it includes. Feinstein and Kırchgasler (2014) state that science and social studies educators should provide this education in systematic collaboration in order to be realistically and strongly prepared for the sustainable challenges of the future. Dere and Çinikaya (2023) stated that since sustainability will be taught by science and social studies teachers, the outcomes should be taught by associating them with the outcomes of these two courses. Although the subject of sustainability is related to the social studies course, Tanrıverdi (2009) and Aktaş (2019) also stated that the social studies course is not sufficiently associated with the subject of sustainability and emphasized the deficiency at this point.

When sustainable development goals are examined, these goals are; It seems to be related to the disciplines of politics, economics, geography, history, citizenship and sociology. Although the overlap with social studies disciplines can be diversified depending on the content of these sustainable development goals; For example, although climate action SDG13 is a target included in a geography target, it can also be included in the policy category because it also requires a climate action policy. In fact, it has been seen that sustainable development goals are inherently linked to politics, which is a sub-discipline of social studies, in a higher discipline dimension.

When the literature is examined, although there are publications examining the studies on education and sustainability (Yıldırım, 2020; Özerdinç, Kızılay, & Hamalosmanoğlu, 2022), no study was found that evaluated the studies prepared specifically on the subject of social studies and sustainability. Considering that the social studies course is directly linked to the concept of sustainability, this study is thought to be important to examine academic publications (theses and articles) on sustainability and social studies in order to evaluate the current situation and present it with concrete data.

Method

This study aims to examine and analyze how educational research conducted under the title of sustainability and social studies in Turkey between 2013 and 2024 was handled. In this study, a meta-synthesis research model, one of the qualitative research methods, was used to examine the diversity of studies on sustainability in the field of social studies education and to discuss the findings regarding their purpose, scope, content and methods. Meta synthesis research model; It involves the process of interpreting and organizing the findings of similar qualitative studies and then separating them into themes (Polat and Ay, 2016).

In this study, document review was used to collect data. Document review; It involves examining written materials for information about the phenomenon or facts intended to be investigated (Yıldırım and Şimşek, 2013). According to Karasar (2005), document analysis refers to finding and reading sources for a specific purpose and then taking notes and evaluating them. In this regard, searches on social studies and sustainability were made under the title of "education and training" in the YÖK thesis database, and with the concepts of "social studies" and "sustainable" using the "advanced scanning" feature in TR Index, Google Scholar and Dergi Park databases. During the examination of the publications found in the databases in the study, some criteria were determined for the studies to be included and excluded in the

meta-synthesis process. As a result of the scans, 85 publications were reached in line with the publication titles and abstracts of the publications. In the first review, 38 studies that were not related to the research topic were excluded and the remaining 47 publications were examined. Among these studies; Among these publications, where only theses and articles were included in the analysis, a total of 9 studies that were not in the 2013-2023 year range and were identical copies were excluded. In the third step, the abstracts of 38 studies were examined in detail, and since only qualitative and mixed studies were included in the study due to the nature of meta-synthesis, 17 studies with a quantitative pattern were excluded. In the fourth step, the contents of 21 studies were examined in detail and 6 publications that were not directly related to social studies and sustainability were excluded, and a total of 15 studies were included in the meta synthesis. The data obtained in the study were analyzed with thematic analysis. According to Braun & Clarke (2006), thematic analysis is the identification, analysis and reporting of themes within the data. Therefore, thematic analysis is used as a basic method in qualitative analysis because it provides the researcher with a skill. Therefore, it is a useful and flexible analysis method.

Findings and Conclusion

In line with the findings, it has been observed that the studies carried out within the framework of sustainability in social studies education have increased over time. However, it was determined that thesis studies were fewer than article-type publications and the number of studies was not sufficient. Unlike the findings of this study, Özerdinç, Kızılay and Hamalosmanoğlu (2022) examined the studies on sustainable development in education between 2010 and 2020 in terms of publication type and it was determined that thesis studies were more than the number of articles. This result shows that while there are more thesis studies on sustainable development within the scope of educational sciences, these studies are not sufficient within the scope of social studies. When the graphical distribution of studies on sustainability in social studies between 2013 and 2023 was examined, it was determined that there were no studies between 2013 and 2014, studies were at the lowest level in 2017 and 2021, increased after 2021, and became more frequent in 2023. It is thought that the adoption of 17 goals and 169 sub-goals within the framework of "Agenda 2030: UN Sustainable Development Goals" by the United Nations, which met in New York on September 27, 2015, could be effective, especially if the studies started after 2016 (UN, 2015).

When the studies were examined in terms of subject content, it was observed that studies focused on sustainable development rather than sustainability were carried out. Similarly, Yıldırım (2020) examined 71 studies on sustainability in the field of education and found that the concept of sustainable development was generally used. This result supports the findings of our research. It is thought that choosing the concept of sustainable development instead of sustainability may be effective, especially the title of "Sustainable Development Goals" adopted by the United Nations General Assembly in 2015, including Turkey. When the studies were examined in terms of research model/design, it was determined that the method part of the studies was generally stated as qualitative research and no details were given. In this regard, it was observed that qualitative research was concentrated in the study, followed by scanning, grounded theory and mixed designs. As a result of his study examining thesis studies on sustainable environmental education, Arık (2019) determined that the scanning method was used most. Similarly, Arık (2019) found that the research design was not reported in the studies and no studies on qualitative research were found.

Documents were generally used in the research. This is followed by students as a study group. When we look at similar studies, Özerdinç et al., (2022), Arık and Yılmaz (2016), Arık (2019), Akkaş (2019) and Yıldırım (2020) found that teacher candidates were generally included as the research group in the studies. These results differ from research findings. In the research, the results of studies on sustainability in social studies education; They are grouped under three syntheses: publications aimed at determining the situation, theoretical publications and applied research. When the studies on these three syntheses were examined, it was determined that theoretical studies were intense and applied studies were limited. As a result of the research, it was determined that when theoretical studies were examined, document analysis was generally made and especially teaching programs were examined. In applied studies, it was determined that activity examples were made especially for secondary school students and sustainability training was given to teacher candidates.

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kelimesi Latince “sustinere” kelimesinden türemiş olup “dayanmak” anlamına gelir. Yani bir şey kalıcıysa, zaman içinde ayakta kalıyor veya devamlılık sağlıyorsa sürdürülebilirdir. Sürdürülebilir yaşama dair motivasyonun tarihi her ne kadar eskilere dayansa da sürdürülebilirliğin teşvik edilmesine ilişkin sistematik çabalar ise oldukça yenidir (Thiele, 2024). Bu kavram 1960’lı yılların sonu ile 1970’lerin başlarında çağdaş bir çevre hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Genel bir ifadeyle büyümenin sınırı ve buna bağlı olarak da gelişen çevre sorunları ile kalkınma sorunlarının ilişkilendirilmesi neticesinde sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıktığı söylenebilir (Scoones, 2007). Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilirlik gerek insani ve sosyal gerekse küresel düzeyde içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli fikirlerinden biri (Sapporo Sustainability Declaration, 2007) olarak büyük bir önem teşkil etmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı; eğitim, mimari, politika gibi birbirinden farklı disiplinlerin bakış açılarıyla bir arada kullanılabilen; sürdürülebilir mimari, sürdürülebilir tarım gibi farklı kullanım şekilleri ile karşımıza çıkabilen bir kavramdır. Her ne kadar bu kavramların uygulama alanları farklı olsa da Kotob’un da (2000) belirttiği gibi birçok alanda ilişkili olup incelemeye alınan disiplin ile bağlantılı olarak farklı tanımlamaları ortaya çıkabilir. Genel anlam itibari ile sürdürülebilirlik insanın içinde bulunduğu çevre ve kaynakların gelecek nesiller için kullanılabilir durumda olması (Öztürk, 2017) için ölçülü ve bilinçli kullanımı ifade etmektedir. Ancak temelde insanın doğayı dönüştürmesiyle ve insan eliyle var edilen sorunlar, örneğin gezegenimizin içinde bulunduğu duruma baktığımızda, atık gazlar, çevre kirliliği, su kirliliği, nesli tükenmekte olan canlılar ve küresel ısınma gibi birçok olumsuz faktör tüm canlıların geleceği açısından endişe uyandırmaktadır. Öyle ki küresel iklim değişikliği, doğal kaynakların hiç tükenmeyecek gibi kullanılması ve halkların temel ihtiyaçlarını karşılayamayan “başarısız devletler” çağında sürdürülebilirliğe “medeniyeti ve gezegeni kurtarma” gibi korkutucu görevlerin verilmesine sebep olmuştur (Yavuz, 2010; Thiele, 2024). Hal böyle olunca sürdürülebilir yaşamayı ve çalışmayı öğrenmek, günümüz çağının en büyük mücadelelerinden biri haline gelmiştir. Bu durum, çevre ve canlılar arasındaki ilişkiyi somut ve net bir şekilde ortaya koymuştur (Thiele, 2024; Gladwin vd. 1995).

Zihinlerde yer eden sürdürülebilirliğe ilişkin düşünceler tanım kaygısından uzak, gerçekçi sorulara açılım sağlamaktadır. “Peki sürdürülebilirlik gerçekten nedir? Sürdürülebilirlik, uğruna çabalanması gereken etik bir ideal mi yoksa doğal kaynakların verimli bir şekilde yönetilip korunması için bilimsel temeli olan bir çaba mıdır?”. Net olarak söylenebilir ki; sürdürülebilirlik bilime dayanan aynı zamanda ahlaki boyutu olan yaşam tarzlarının ekonominin, teknolojilerin ve sosyal uygulamaların risklerini azaltıp zararları önlemek amacıyla uzun vadeli faydaya dayalı olarak mevcut konuları ve eğilimleri hesaba katarak kanıta dayalı karar almayı gerektiren bir idealdir. Bu nedenle de sürdürülebilirlik etik vizyonu olan, bilime dayalı ve uyarlanabilir bir uygulamadır (Thiele, 2024). Öte yandan Vermeir ve Verbeke (2008) ile Kayıkçı vd.’nin (2019) ifade ettiği gibi sürdürülebilirlik aslında ekonomik, ekolojik ve sosyal bir süreçtir. Yani “yaşam döngüsü zincirinde sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir tüketim” bilincinin önemli bir vurgusudur (Yıldırım, 2020).

Aslına bakılırsa, sürdürülebilirlik aynı zamanda paradoksal bir bakış açıdır (Akdoğan, 2023: 46). Çünkü sabit bir bakış açısı veya sürdürülebilirlik fikri bulunmamaktadır. Sürekli üretilmekte olan yeni bakış açıları da sürdürülebilirliğin tüketilmez ve hiçbir zaman bir sonuca ulaşamaz bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır (Beerannavar, 2020). Öyle ki iklim krizi ile mücadelenin olduğu bir gezegende eşitlikten bahsetmek oldukça zordur. Çünkü şu bir gerçektir ki sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden birine ulaşılırken diğer hedefin bozulmasını önlemek gerekir, aksi taktirde sürdürülebilir kalkınma tam olarak sağlanamayacaktır (Hickel, 2019).

Sürdürülebilirlik ifadesi özünde amaca atıfta bulunurken, sürdürülebilir kalkınma ise sürdürülebilirliği gerçekleştirmenin yolunu bize göstererek, bu yolun sınırlarını ve bunun için gerekli olan adımları bize göstermektedir (Akpulat, 2019; Akdoğan, 2023). En net ifadesi ile sürdürülebilir kalkınma “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma biçimi” şeklinde ifade edilir (WCED, 1987). İnsanoğlunun evrende var olduğu sürece çevredeki dengenin bozulma sürecinin de bu doğrultuda devam edeceği varsayıldığından, doğa ve toplum ile ekonomik kalkınma arasında oluşturulmaya çalışılan denge arayışı da sürdürülebilir kalkınma fikrini ortaya çıkarmıştır (Şeker ve Hacıeminoğlu, 2021). Ocak 2016 tarihi itibari ile yürürlüğe giren sürdürülebilir kalkınma amaçları 17 temel amaçtan ve 169 özel amaçtan oluşmaktadır. Bu temel amaçlar; açlığa son, nitelikli eğitim, sağlıklı ve kaliteli yaşam, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluğa son, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, temiz su ve sanitasyon, erişilebilirlik ve temiz enerji, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, sorumlu üretim ve tüketim, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, eşitsizliklerin azaltılması, iklim eylemi, sudaki yaşam, barış adalet ve güçlü kurumlar, karasal yaşam, amaçlar için ortaklıklar başlıklarıdır. Bu başlıklar çerçevesinde açlığın azaltılması, sağlıklı ve kaliteli yaşama erişilmesi, yenilikçi bir alt yapı ile

sorumlu üretim ve tüketim ağının oluşturulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda bu temel amaçlar iklim değişikliği ile mücadele ederek okyanus ve ormanların korunmasına da açılım sağlamaktadır (Hickel, 2019; United Nations, 2024).

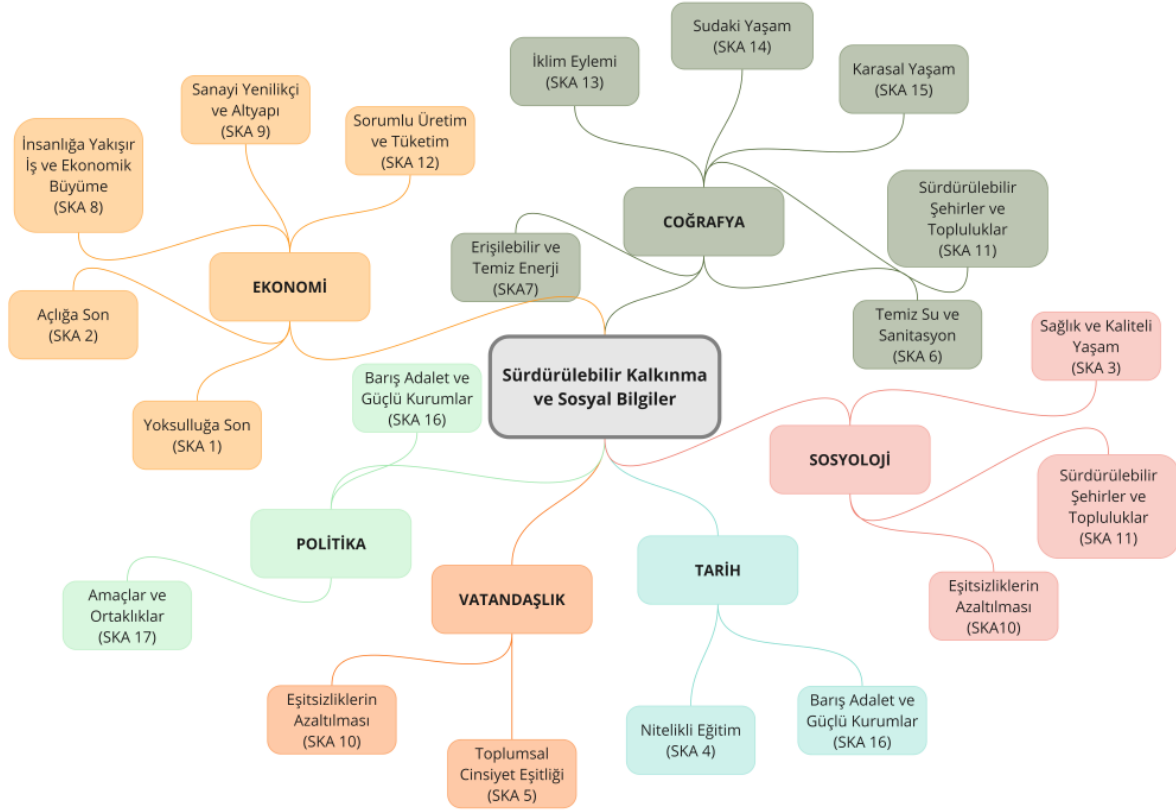
Biyçeşitlilik ve iklim değişikliği bu temel amaçlar arasında yer alır. Dünya Ekonomik Forumu'nun yayınladığı 2020 Risk Raporu'na göre biyçeşitlilik kaybı en etkili risk olarak değerlendirilmiştir. Çünkü biyçeşitlilik kaybı gerek besin gerekse sağlık sistemlerinin zarar görerek gerekli olan bütün tedarik zincirinin zarar görmesine neden olabilir. İklim uzmanlarının bu konuda ki görüşleri ise; küresel ısınma etkisinin ciddi sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlara sebep olup, iklim değişikliği etkilerinin ise beklenilenin aksine ani ve sert bir şekilde olacağı yönündedir (WEF, 2020; Akdoğan, 2023). Görülmektedir ki sürdürülebilir kalkınma hedefleri birbiri ile bağlantılı olan konuları içermektedir. Bu nedenle de sürdürülebilir kalkınma hedefleri tüm canlıların sürdürülebilir bir yaşamı için kritik olan ve aciliyet teşkil eden konu ve başlıkları ifade eder. Ancak sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde bazı maddeler kendi içinde bazı çelişkileri de barındırmaktadır. Gezegeni bozulmadan korumak, iklim değişikliği ile mücadele etmek için "doğa ile uyum" sağlanması önemsenmektedir. Büyümenin insani gelişme ve yoksulluğun ortadan kaldırılması için gerekli olduğunu belirtirken sekizinci hedefte belirtildiği üzere "insana yakışır ve ekonomik büyüme" maddesi ile mevcut veya daha yüksek seviyede ekonomik küresel büyüme çağrısında bulunmaktadır (Hickel, 2019). Gupta ve Vegelin (2016) sürdürülebilir kalkınma hedefinde bu büyümenin sosyal refah veya ekolojik canlılığın yerine ekonomik büyüme lehine olduğunu ortaya koymuştur. Bu veriler sürdürülebilir kalkınma hedefinde ortaya konulan maddeler ile yeteri kadar samimi olunmadığını ve ne yazık ki çevre, ekolojik denge, insani gelişme, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve küresel büyüme gibi başlıklarda yeteri kadar adaletli olunamadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Dünyadaki kaynakların yarına aktarılabilmesinin bir zorunluluk taşıdığı günümüzde sürdürülebilir yaşamın anahtarı eğitimden geçmektedir. Bu nedenle BM Konferansında sürdürülebilir eğitim kavramını; "*Eğitim ve öğrenme şansına sahip her bireyin doğal kaynaklardan yararlanma ve sürdürülebilir bir yaşam biçiminin etkin kılınması konusunda bilgi sahibi olabilmelerini sağlamaktır.*" (UNESCO, 2017; akt. Ateş, 2018) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu da eğitim ile sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasını hedeflemekle birlikte bunun bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde olmasını amaçlamaktadır. Yani sürdürülebilir yaşam ve sürdürülebilir bir gelişim için nitelikli eğitim önem arz etmektedir (Yıldırım, 2020). Bu nedenle de sürdürülebilir kalkınma eğitiminde bir trend olmaktan ötede, hayatımızda daima yeri olacak bir konudur. Bu konuda eğitim alanında çalışmalar yapılması, hem alandaki gelişmeleri takip etmek hem de bu gelişmeler sonucunda meydana gelen değişimleri ele almak açısından büyük önem taşımaktadır. (Özertinç, Kızılay ve Hamalosmanoğlu, 2022).

Eğitim, her düzeyde ve tüm biçimleriyle sadece kendi içinde bir amaç değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için gerekli olan değişiklikleri sağlamak adına sahip olduğumuz en güçlü araçların başında gelir. Bu nedenle de eğitim sürdürülebilir kalkınma için bir seçenek olmaktan ötede bir öncelik teşkil etmektedir (UNESCO, 2005). Eğitim ve sürdürülebilir gelişme birbirinden ayrı düşünülemez. Öyle ki eğitim ve sürdürülebilirlik ilişkisi alan yazında sürdürülebilirlik okuryazarlığı, doğa eğitimi, ekolojik öğrenme, çevre eğitimi, sürdürülebilirlik eğitimi, sürdürülebilirlik için eğitim, yeşil pedagoji, sürdürülebilir pedagoji, çevre için eğitim gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Nihayetinde ise eğitim öğretimde sürdürülebilir geleceğe yönelik yürütülecek faaliyetleri ve bu faaliyetlerin toplumları dönüştürmedeki rolünü ifade etmektedir (Öztürk, 2017). UNESCO tarafından 2007 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Gelişme Odaklı Eğitim Dönemi raporunda "sürdürülebilir gelişmenin doğasında var olan değerlerin, eylemlerin ve ilkelerin eğitim ve öğretimin bütün biçimlerine dâhil edilmesi" hedeflenerek sürdürülebilirlik konusunun eğitim için önemi bir kez daha vurgulanmıştır (UNESCO, 2007: 5, akt. Öztürk, 2017).

Bu doğrultuda eğitim ile sürdürülebilirliğin kazandırılmasına erken yaşlardan başlanılabileceği gibi bu eğitimin disiplinlerarası bir yaklaşımla, çıkarım yapılarak, neden-sonuç bağlantısı ile eleştirel düşünme sisteminin sürece dahil edilerek verilebileceği sosyal bilgiler dersi de göz ardı edilmemelidir. Sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyen yönü, sürdürülebilir eğitimin amaç ve hedefleri doğrultusunda bu dersi ön plana çıkarmaktadır (Gulikers ve Oonk, 2019). Sürdürülebilir gelişme odaklı eğitim ile esasen üç işlevi olan; duyarlılık aşılama, bilgilendirmek ve davranış değişikliği oluşturmak hedeflenmektedir (Şengül, 2001). Sosyal bilgiler dersinde ise bilgi aktarımının yanı sıra sosyal bilgiler dersinin amaç ve hedefleri doğrultusunda değer ve beceri öğretimi ile uyumlu olarak duyarlılık kazandırması ve buna bağlı olarak istendik davranış değişikliği sağlanması bu dersin sürdürülebilirlik eğitimi ile uyumlu olduğunun bir göstergesidir. Öte yandan Acar'ın da (2021) belirttiği gibi sosyal bilgiler program içeriğinde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı hedeflerinin coğrafya, psikoloji, siyaset, felsefe, vatandaşlık bilgisi gibi sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli alanlarının bir parçası olarak bu dersin içinde yer alması,

bu kavramın sosyal bilgiler içinde geniş yer tutmasına sebep olmuş; sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın içinde bulundurduğu disiplinler temelinde sosyal bilgiler dersinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Femstein ve Kırçgasler (2014) geleceğin sürdürülebilir zorluklarına gerçekçi ve güçlü bir şekilde hazırlanabilmek için fen bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimcilerinin sistematik bir iş birliği içinde bu eğitimi vermeleri gerektiğini belirtir. Dere ve Çınıkaya (2023) ise sürdürülebilirliğin fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından okutulacağı için kazanımların bu iki dersin kazanımı ile ilişkilendirilerek okutulması gerektiğini belirtmiştir. Her ne kadar sürdürülebilirlik konusu sosyal bilgiler dersi ile ilişkili olsa da Tanrıverdi (2009) ve Aktaş (2019) sosyal bilgiler dersinin yeteri kadar sürdürülebilirlik konusu ile ilişkilendirilmediğini de belirterek bu noktadaki eksikliğe vurgu yapmışlardır.

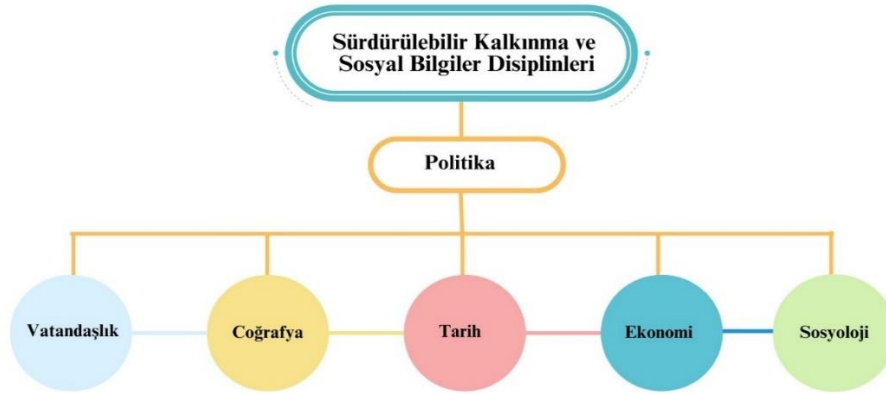

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında Sosyal Bilgiler

Alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler ve sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ilişkisinin net olarak ortaya konulmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma ve sosyal bilgiler ilişkisini Şekil 1'deki haliyle ifade etmek mümkündür. Sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli bir ders olması sürdürülebilir kalkınma amaçları ile birçok ortak noktada kesişim yaşamasına sebep olur. Sürdürülebilir kalkınma amaçları incelendiğinde de yine sosyal bilgilerin disiplinleri olan ekonomi, coğrafya, tarih, sosyoloji, vatandaşlık ve politika/siyaset ile örtüşen hedefleri olduğu görülür. Sosyal bilgilerin temel disiplinlerinden olan *Coğrafya* kategorisinde sürdürülebilir kalkınma amaçları (SKA) incelendiğinde; sudaki yaşam, iklim eylemi, karasal yaşam, temiz su ve sanitasyon, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, erişilebilir ve temiz enerji amaçları ile ilişkili konuların ele alındığı görülmektedir. *Ekonomi* disiplinine yönelik amaçlar incelendiğinde; insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, yoksulluğa son, açlığa son, sanayi yenilikçi ve altyapı ile sınırlı üretim ve tüketim amaçları ile doğrudan ilişkisini görmek mümkündür. Sosyal bilgilerin ana disiplinlerinden olan *Tarih* disipliniyle ise nitelikli eğitim, barış adalet ve güçlü kurumlar hedefleri ilişkili iken; toplum bilimini merkeze alan *Sosyoloji* bilimi ile ise sağlıklı ve kaliteli yaşam, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, eşitsizliklerin azaltılması hedefleri bağlantılıdır. *Vatandaşlık* eğitimi iyi, etkin, ideal vatandaş yetiştirme hedefinde olarak sosyal bilgilerin merkezinde yer alan bir disiplin olarak, eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği maddeleri ile de bağlantılıdır. Öte yandan *Politika/siyaset* disipliniyle ise sürdürülebilir kalkınma amaçlarından amaçlar ve ortaklıklar, barış adalet ve güçlü kurumlar hedeflerinin bağlantılı olduğu görülmektedir.

Her ne kadar bu sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin içeriğine bağlı olarak sosyal bilgiler disiplinleri ile örtüşme durumu çeşitlendirilebilse de bu kategorilerin alt disiplinlerden politika ile doğrudan bağlantılı olduğu görülmektedir. Örneğin iklim eylemi [Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 13 (SKA13)] maddesi her ne kadar temelde coğrafya kapsamında yer alan bir hedef olsa da aynı zamanda bir iklim eylemi politikasını

da gerekli kıldığı için politika kategorisi ile de doğrudan bağlantılıdır. Tüm sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin içeriği detaylı olarak incelendiğinde de aslında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin doğası gereği sosyal bilgilerin alt disiplinlerinden olan politika ile bir üst disiplin boyutunda bağlantılı olduğu görülmüştür. Öte yandan “sürdürülebilirlik politikası”, “sürdürülebilir kalkınma politikası” derken de aslında doğrudan bu bağlantıya vurgu yapılmaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma amaçları bir politika haline gelmeden işlerlik sağlaması ne yazık ki mümkün değildir. Bu durumda sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarının işlerlik sağlaması noktasında politikadan beslendiği söylenebilmektedir. Elbette ki bunun tam tersi de mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sosyal bilgiler disiplinleri ve politika ile ilişkisi Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Akış Diyagramında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Sosyal Bilgiler Disiplinleri ile İlişkisi

Sosyal bilgiler ve sürdürülebilir kalkınma amaçları birbirine doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlantıyı Şekil 2’deki haliyle ifade edebilmek mümkündür. Bu doğrultuda politikanın sürdürülebilir kalkınma amaçları ile bir üst disiplin olarak bağlantılı olduğunu, alt disiplinler boyutunda ise vatandaşlık, coğrafya tarih, ekonomi ve sosyoloji ile bağlantılı olduğu ifade edilebilmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde, farklı öğrenme alanları ile sınıf düzeylerinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çeşitli kazanımların olduğu görülmektedir (MEB, 2018). Bu eğitimi veren sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı özel amaçlarında ve bu program içeriği incelendiğinde ise sosyal bilgiler dersinin multidisipliner bir alan olması sebebiyle lisans öğrenimi boyunca ele alınan derslerin yakın çevremiz, dünyamız ve gezegenimiz ile bağlantılı olduğu, dünyamızın yaşadığı güncel sorunlar temelinde programın ele aldığı da bir gerçektir (YÖK, 2024). Bu durumda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma alt başlıklarına yönelik yapılan akademik yayınların sürdürülebilir bir dünya için önemli olduğu düşünülmektedir. Alan yazın incelendiğinde her ne kadar eğitim ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmaların incelendiği yayınlar olsa da (Yıldırım, 2020; Özerdinc, Kızılay ve Hamalosmanoğlu, 2022) sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusu özelinde hazırlanmış çalışmaların değerlendirmesinin yapıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilirlik kavramı ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünüldüğünde bu çalışma ile sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler konusunda yapılmış akademik yayınların (tez ve makale) incelenmesinin mevcut durumu değerlendirebilmek, somut verilerle ortaya koyabilmek adına önemli olduğu düşünülmüştür. Bununla birlikte sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusunun etkili bir şekilde ele alabilmek adına neler yapılabileceği konusunda fikir oluşturabileceği ve sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler eğitimi adına alana özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ile Türkiye’de 2013-2023 yılları arasında sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler konusunda eğitim araştırmalarının değerlendirildiği bir meta-sentez çalışmasının yapılması amaçlanmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

1. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların yayın türüne göre dağılımı nedir?
2. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların yayın yılına göre dağılımı nedir?
3. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların araştırma modeline göre dağılımı nedir?
4. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların çalışma grubuna göre dağılımı nedir?

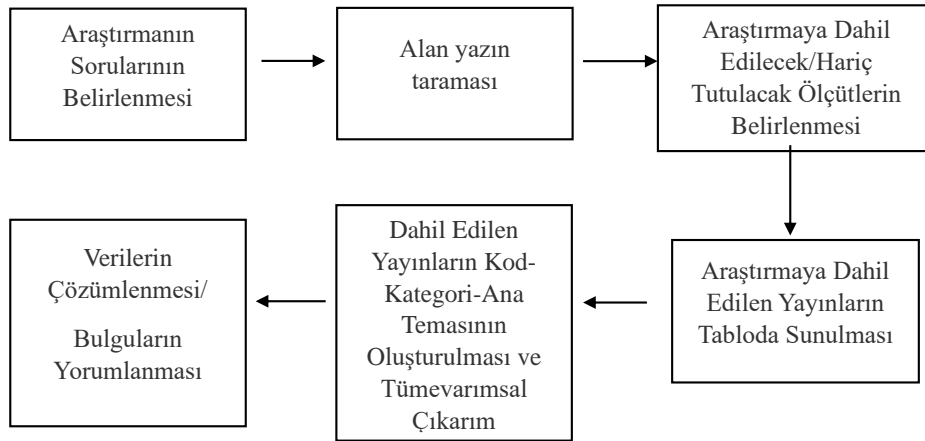
5. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı nedir?
6. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların araştırma konusuna göre dağılımı nedir?
7. Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmalarda ne tür sonuçlar elde edilmiştir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan araştırmaların incelendiği bir meta sentez çalışmasıdır. Meta sentez; çalışmanın hedefiyle ilgili olarak nitel araştırmaların bir araya getirilip var olan bulgulardan yeni anlayışlar üretecek şekilde ortaya çıkarılıp, tanımlanması ve açıklanmasıdır (Walsh & Downe, 2005: 205). Polat ve Ay (2016)'a göre meta sentez araştırmalar, benzer nitel çalışmaların bulgularının yorumlanıp organize edildikten sonra temalar halinde ayrıştırılması sürecini kapsamaktadır.

Bu çalışmanın araştırma süreci altı basamaktan oluşmaktadır. Aspors ve Fransson'ın (2015) meta sentez adımlarının kullanıldığı bu çalışmanın adımları Şekil 3'te sunulmuştur.

Şekil 3. Araştırmanın Meta Sentez Süreci Basamakları

Aspors ve Fransson'ın (2015) meta sentez basamaklarına göre bu çalışmada; *İlk basamak*; araştırmanın sorularının belirlenmesi ile başlamaktadır. Bu çalışmada ise sürdürülebilirlikle ilgili sosyal bilgiler eğitiminde yapılan çalışmaların incelenmesi araştırmanın sorusunu oluşturur.

İkinci basamak; literatür taraması aşamasıdır. Sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik ile ilgili alan yazında yapılan çalışmaların incelenmesi için “sosyal bilgiler” ve “sürdürülebilir” anahtar kelimeleri ile YÖK Tez, TR Dizin, Google Akademik, Dergi Park veri tabanlarında yayın başlığı ve yayınların özetlerinde taramalar yapılmıştır. Yayınlar 2013-2023 yılları arasında yapılan çalışmalarla sınırlandırılmıştır.

Üçüncü basamak; araştırmanın ölçütlerinin belirlenmesi aşamasıdır. Buna göre araştırmaya dahil edilecek ve hariç tutulacak ölçütler belirlenmiştir. Çalışmanın 2013-2023 yılları arasında olması, sadece tezlerin ve makalelerin çalışmaya dahil edilip, bildiri ve kitap/kitap bölümlerinin hariç tutulması, doğrudan sosyal bilgiler eğitimi ile ilgili olan nitel ve karma çalışmaların araştırmaya dahil edilip nicel çalışmaların dışlanması, çalışmanın bu basamağı için önemli ölçütler olarak belirlenmiştir.

Dördüncü basamak; Çalışmaya dahil edilen çalışmaların künyeleri ile birlikte yöntem başlığı altında tablo 1'de sunulmuştur.

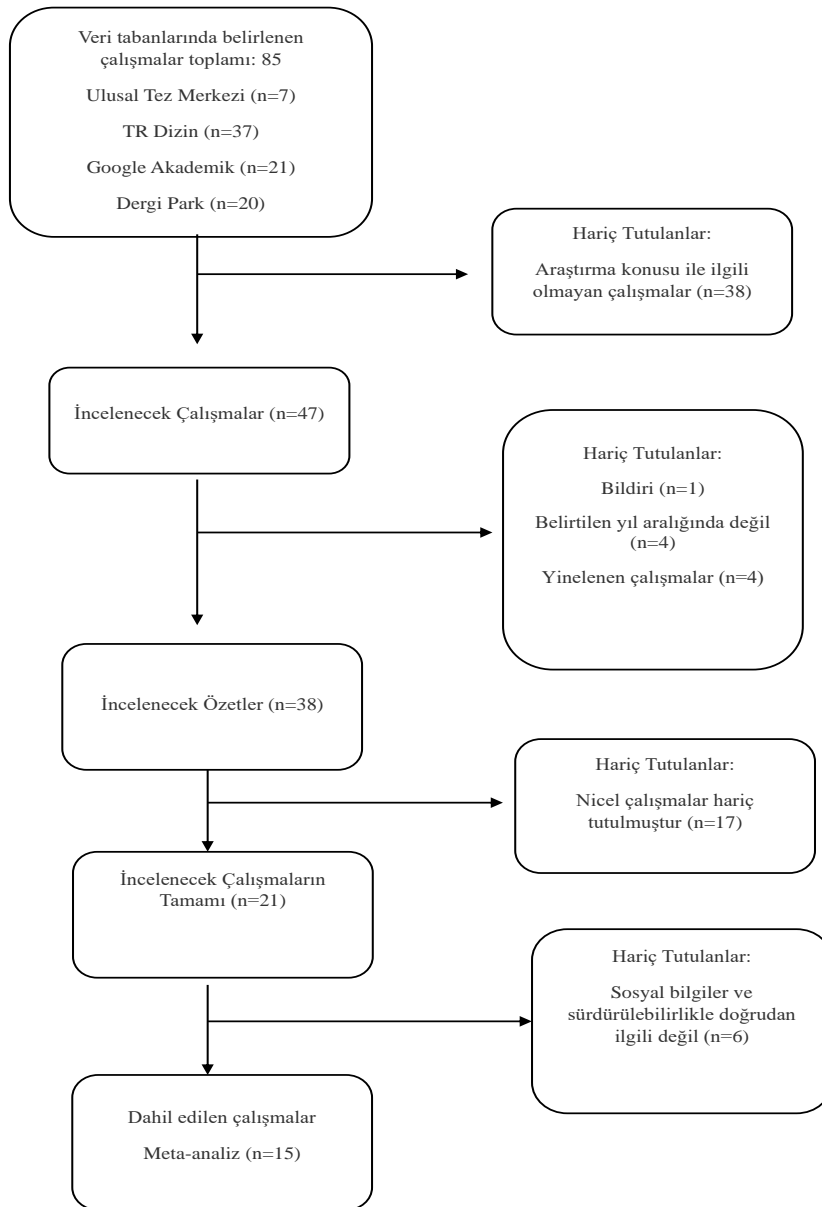
Beşinci basamak; Çalışmaya dahil edilen yayınlar detaylı olarak incelenerek kod-kategori-alt temaları oluşturulmuştur. İncelenen bu çalışmalardan elde edilen temalar ise sentezlenerek tümevarımsal bir şekilde çıkarımda bulunmaktadır. Bu aşama ise detaylı bir şekilde bulgular başlığı altında sunulmuştur.

Altıncı basamak; Çalışmaya dahil edilen çalışmaların verileri çözümlenerek elde edilen bulgularının yorumlandığı bu aşamada, çalışmanın bulgularının detaylı olarak yorumlanıp tartışıldığı aşama ise sonuç ve tartışma başlığı altında sunulmuştur.

Verilerin Toplanma Süreci ve Meta Senteze Dahil Edilen Çalışmalar

Bu çalışmada verilerin toplanmasında doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi; araştırılması amaçlanan olgu veya olguların bilgisine dair yazılı olan materyallerin incelenmesini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Karasar (2005) doküman analizi belirli bir amaca yönelik kaynakların bulunup okunması ve sonrasında not alınarak değerlendirilme sürecinin yapılması olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusunda YÖK tez veri tabanında “eğitim öğretim” başlığında, TR Dizin, Google Akademik ve Dergi Park veri tabanlarında ise “gelişmiş tarama” özelliği kullanılarak “sosyal bilgiler” ve “sürdürülebilir” kavramları ile taramalar yapılmıştır. Taramalar yapılırken belirtilen kavramların yayın başlığında ve özet kısmında geçmesine dikkat edilmiş, özet bölümü de okunup ilgili çalışma olduğuna karar verilen yayınlar detaylı olarak incelenmiştir. Son olarak ise ulaşılan sonuçlar listelenerek kaydedilmiştir. Araştırmanın güncel çalışmaları ele alınabilmesi amacıyla son on yıllara sınırlandırılmıştır. Bu nedenle bu çalışma, 2013-2023 yılları arasında yapılan akademik tez ve akademik makalelerin incelemelerini kapsamaktadır. Verilerin toplanma sürecine dair açıklamalar Şekil 4’te sunulmuştur.

Şekil 4. Meta Sentez Sürecinde Ulaşılan Verilerin Dahil Edilme/Hariç Tutulma Ölçütlerinin Belirlenmesi

Çalışmada veri tabanlarında ulaşılan yayınların incelenmesi aşamasında meta sentez sürecine dahil edilecek ve hariç tutulacak çalışmalar için birtakım ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler Şekil 4’te sunulmuştur. Buna göre YÖK TEZ, TR Dizin, Dergi Park, Google Akademik üzerinden gelişmiş tarama özelliği kullanılarak “sosyal bilgiler” ve “sürdürülebilir” kavramları ile yapılan taramalar neticesinde yayın başlıkları ve yayınların özetleri doğrultusunda öncelikle 85 yayına ulaşılmıştır. İlk incelemede araştırma

konusu ile ilgili olmayan 38 çalışma hariç tutulmuş ve geri kalan 47 yayın incelemeye alınmıştır. Bu çalışmalar arasında ise; sadece tez ve makalelerin incelemeye dahil edildiği bu yayınlar arasında bildiri, kitap bölümü, 2013-2023 yıl aralığında olmayan ve aynı kopyanın olduğu toplam 9 çalışma hariç tutulmuştur. Üçüncü adımda 38 çalışmanın özeti detaylı olarak incelenmiş ve meta sentezin doğası gereği sadece nitel ve karma çalışmalar çalışmaya dahil edildiği için, nicel olarak desenlenmiş 17 çalışma hariç tutulmuştur. Dördüncü adımda 21 çalışmanın içerikleri detaylı olarak incelenmiş ve doğrudan sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik ile ilgili olmayan 6 yayın da hariç tutularak toplamda 15 çalışma meta senteze dahil edilmiştir.

Nihayetinde 2013-2023 yılları sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik 5 tez ve 10 makale olmak üzere toplamda 15 yayın incelenmiştir. Meta senteze dahil edilen bu 15 yayının künyesi Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Meta senteze dahil edilen çalışmalar

Kaynakça	Yayının Adı	Yayın Türü
Acar (2021)	Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik sürdürülebilir kalkınma eğitimi önerisi	YL Tezi
Akkoy & Poyraz (2023)	Sürdürülebilir çevre eğitimi kapsamında ilkököl öğretim programında geri dönüşüm kavramının yeri	Makale
Aktaş, Dinçol Özgür & Yılmaz (2020)	İlköğretim Programlarının BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından İncelenmesi	Makale
Azrak (2022)	Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri	Dr Tezi
Bayrak (2023)	İlköğretim öğretim programlarındaki çevre eğitiminin çevre etiği felsefesine göre analizi	Makale
Bulut & Çakmak (2018)	Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları	Makale
Demir (2022)	Opinions and awareness of social studies teachers for ecological literacy	Makale
Dinç & Acun (2017)	Sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri	Makale
Güler (2023)	Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabının sürdürülebilir kalkınma amaçları bağlamında incelenmesi	YL Tezi
Kardaş İşler (2023)	İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi	Makale
Oğuz Hacat & Demir (2019)	Sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının değerlendirilmesi	Makale
Suna (2023)	6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yönelik etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarına etkisi	YL Tezi
Suna & Çengelci Köse (2023)	The effect of activities for sustainability awareness on students' sustainable living awareness in the social studies course	Makale
Şenkul, Genç, Gökçek & Titiz (2023)	Sosyal bilgiler eğitiminde insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma	Makale
Yalçın (2022)	21. yüzyılda sürdürülebilir kalkınma hedefleri: Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısal olarak incelenmesi	YL Tezi

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Braun & Clarke’a (2006) göre tematik analiz, verilerin içindeki temaların tanımlanıp analiz edilerek raporlanmasıdır. Bu yüzden de tematik analiz nitel analizde araştırmacıya bir beceri sağladığı için temel bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden de kullanışlı ve esnek bir analiz yöntemidir. Bu yöntem üç basamaktan oluşmaktadır. İlk basamakta çalışmaların bulguları ayrıntılı olarak kodlanmaktadır. İkinci basamakta oluşturulan kodlardan yararlanılarak betimleyici temalar geliştirilir. Son aşamada ulaşılan betimsel temalar aracılığıyla analitik temalar geliştirilir (Güneş ve Erdem, 2022). Araştırmada verilerin analiz edilmesi aşamasında Miles ve Huberman’ın (1994) veri analizi modelinden faydalanılmıştır. Buna göre ilk olarak

verilerin azaltılması süreci uygulanmıştır. Bu aşamada veriler gruplandırılarak özetleri çıkarılmıştır. Sonrasında verilerin sunulması aşaması geçilmiş, bu aşamada ise veriler sunulmuş, analizi gerçekleştirmek amacıyla şema, grafik ve tablolar oluşturulmuştur. Ardından, verilere tekrar dönülerek kodların doğruluğunun kontrolü sağlanmıştır. Bu aşamalar esnasında araştırmacılar veri setini tekrar tekrar okumuş ve ayrı ayrı kodlamıştır. Sonrasında ayrı ayrı kodlanan veriler araştırmacılar bir araya gelerek yeniden gözden geçirilmiştir. Araştırmacılar ulaştıkları kodlara yönelik oluşabilecek olası temalar altında veriler birleştirilmişlerdir. Bu haliyle veriler son kez gözden geçirildikten sonra fikir birliğine varılan temalarla araştırmanın kesinleşen temaları her bir alt problem için belirlenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların incelemesinin sağlandığı bu çalışmada, geçerlik ve güvenirliliğini arttırmak amacıyla çalışmanın amacı ve alt problemleri açıkça ifade edilmiştir. Öte yandan alt problemlerine yönelik elde edilen veriler grafik ve tablolara görselleştirilerek sunulmuştur. Araştırmanın analiz süreci (yayın yılı, türü, yöntemi, sonuçları vb.) nesnel ölçütleri içermekte olup, farklı algı ve yorumlamaya sebebiyet vermeyeceğinden teyit edilebilir niteliktedir. Bu sebeple de çalışmada kullanılan yayınların künyesine Tablo 1’de verilerek çalışmanın güvenirliliği desteklenmeye çalışılmıştır. Ayrıca araştırmada kodlamaların güvenirliliğine yönelik verilerin iki araştırmacı tarafından analizi gerçekleştirilmiştir. Miles ve Huberman (1994)’ın görüş ayrılığı ve görüş birliğine ilişkin formülü ile güvenirlilik hesaplanmış, çalışmanın güvenirliliği %86 olarak bulunmuştur. Böylelikle araştırmanın güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Meta sentez süreci, dahil edilen ve hariç tutulan çalışmalar ile verilerin analiz süreci detaylı olarak sunulmuş olup, inanirlılığı arttırmak amacıyla da çalışmaların sentez kısmında çalışmanın içeriklerine değinilmiştir.

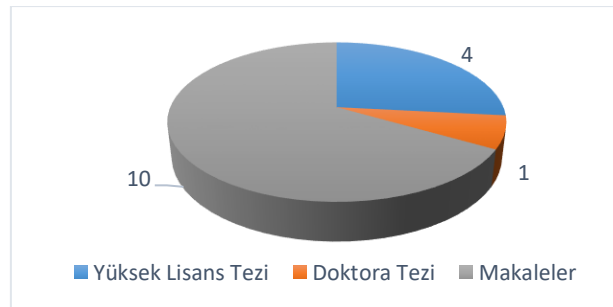
Araştırmanın Etik İzinleri

Bu çalışmada literatür taraması yapıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

BULGULAR

1.Çalışmaların Yayın Türüne Göre Dağılımlarına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmaların yayın türüne ilişkin bulgular Şekil 5’te sunulmuştur.

Şekil 5. Sürdürülebilirlikle İlgili Yapılan Çalışmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımları

Şekil 5 incelendiğinde, 2013-2023 yılları arasında sosyal bilgiler alanında sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmalarda, makalelerin yayın sayısının tezlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Tezler incelendiğinde ise yüksek lisans tez sayısının doktora tez sayısından fazla olduğu görülmektedir. Nitel olarak hazırlanmış yüksek lisans tezleri makalelerden sonra ikinci en fazla yayın yapılan kategori olarak yer alsa da genel olarak tezlerin sayısının makalelere göre az olmasının, sürdürülebilirlik konusu için yetersiz bir veri oluşturduğu söylenebilmektedir.

2.Çalışmaların Yayın Yılı Dağılımlarına Yönelik Bulgular

Şekil 6’da yapılan çalışmaların yayın yılına bağlı olarak dağılımları sunulmuştur.

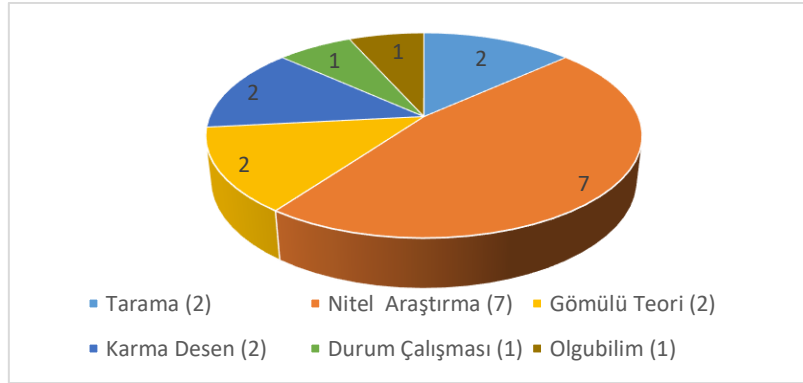

Şekil 6. Yapılan Çalışmaların Yayın Yılına Göre Dağılımları

Şekil 6’da 2013-2023 yılları arasındaki yayınların dağılımları verilmiştir. 2013-2016 yılında tezler ve makaleler kategorisinde sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusuna yönelik nitel herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. 2017 yılı itibari ile sürdürülebilirlik konusuna yönelik genel anlamda çalışmaların yapılmaya başlandığı görülmekle birlikte 2022 yılından itibaren sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik yayınların artış gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak 2013 yılından 2023 yılına doğru gittikçe sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik az da olsa istikrarlı bir şekilde çalışmaların yapıldığı görülmüştür. 2023 yılına gelindiğinde özellikle sosyal bilgiler alanında sürdürülebilirlik konusuna yönelik ilgilinin arttığını ve yapılan çalışmalarda artış gözlemlendiğini görülmüştür.

3.Çalışmaların Araştırma Modeline/Desenine Göre Dağılımı

Şekil 7’de yapılan çalışmaların araştırma modeline/araştırma desenine bağlı olarak dağılımları sunulmuştur.

Şekil 7. Yapılan Çalışmaların Araştırma Modeline Yönelik Dağılımları

Şekil 7 incelendiğinde sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan yayınların deseninin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Yapılan çalışmalarda araştırmacılar tarafından nitel araştırmanın türü belirtilmeden sadece nitel bir çalışma olduğu belirtilen yayınlarda, nitel araştırma modelinin sıklıkla kullanıldığı görülürken; bunu tarama, gömülü teori ve karma desen modelleri takip etmektedir. Çalışmalardaki kullanılan desenlere ek olarak olgubilim, durum çalışması gibi çeşitli desenlerin kullanıldığı görülse de bunların sınırlı sayıda olduğu dikkat çekmektedir.

4.Yayınlardaki Çalışma Grubu/Veri Kaynağına Yönelik Bulgular

Yayınlarda içerikleri incelendiğinde çalışma grubu ve veri kaynağına bağlı olarak dağılım durumu Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Yayınların Çalışma Grubu veya Veri Kaynakları

Çalışma Grubu/Veri Kaynağı	f
Öğretim Programı	8
Ortaokul Öğrencileri	3
Öğretmen	3
Öğretmen Adayı	1
Ders Kitabı	1

Tablo 2’de çalışmalarda kullanılan çalışma grubunun veya kullanılan verinin kaynağına yönelik bilgiler sunulmuştur. Bu veriler incelendiğinde sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik veri kaynağının genellikle dokümanlardan yararlanılarak öğretim programından oluştuğu görülmektedir. Bunu çalışma grubu olarak ortaokul öğrencileri ve öğretmenler takip etmektedir. İncelenen kaynaklarda öğretmen adayı ve ders kitabının veri kaynağı olarak sınırlı olarak çalışıldığı görülmektedir.

5. Yayınların Veri Toplama Aracına Yönelik Bulgular

Yayınların içerikleri incelendiğinde veri toplama araçlarına yönelik dağılım durumu Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3.

Yayınlardaki Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Araçları	f
Doküman	8
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	6
Ölçek	4
Anket	1
Görüşme	1

Tablo 3’te sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmalarda verilerin toplanmasında kullanılan araçların genellikle dikkat çekici bir şekilde dokümanlardan oluştuğu görülmektedir. Bunu yarı yapılandırılmış görüşme formu takip etmektedir. Buna bağlı olarak sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler konusunda program, ders kitabı, BM raporu, sürdürülebilir kalkınma amaç raporu gibi dokümanların incelenmesinin daha fazla tercih edildiği söylenebilirken; bunu ölçek, anket ve görüşmeler izlemektedir. Öte yandan nitel veri toplama araçları arasında araştırmacıya daha fazla bilgi sunan ve yüz yüze yapılan uzun soluklu görüşmelerin ise nitel veri toplama araçları arasında en az tercih edilmiş olması dikkat çekicidir.

6. Yayınların Araştırma Konularına Yönelik Bulgular

Yayınların içerikleri incelendiğinde araştırma konularına göre dağılımları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Yayınlarda Ele Alınan Konular

Araştırma Konuları	f
Sosyal bilgiler programında sürdürülebilir kalkınma	5
Sürdürülebilir kalkınma eğitimi	3
Sürdürülebilir kalkınma amaçları	3
Sürdürülebilir yaşam	2
Sürdürülebilirlikte çevre eğitimi	2
Sürdürülebilirlik ve insan hakları	1
Sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilir kalkınma	1
Sürdürülebilirlikte güncel olay kullanımı	1
Sürdürülebilirlik ve ekolojik okuryazarlık	1

Tablo 4’te 2013-2023 yılları arasında sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmalarda ele alınan konular incelendiğinde; sosyal bilgiler programında sürdürülebilir kalkınma konusunun daha çok ele alındığı görülmektedir. Bunu sürdürülebilir kalkınma eğitimi, sürdürülebilir kalkınma amaçları takip etmektedir. Öte yandan sürdürülebilirlik kavramının alt başlıklarında yer alan çevre eğitimi, ekolojik okuryazarlık gibi konuların da çalışma konuları arasında yer aldığı görülse de bunların sınırlı sayıda olduğu söylenebilmektedir.

7.Sosyal Bilgiler Eğitiminde Sürdürülebilirlikle İlgili Yapılan Çalışmaların Sonuçlarına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde; bu yayınlar durum tespit etmeye yönelik yayınlar, teorik türde yayınlar ve uygulamalı araştırmalar olmak üzere üç sentez altında değerlendirilmiştir. Bu sonuçların sentezine bakıldığında yayın sıklığına yönelik; teorik yayınların en fazla senteze sahip olduğu görülürken bunu durum tespit etmeye yönelik yayınlar ve uygulamalı yayınlar takip etmektedir.

Teorik Yayınların Sonuçları

Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili teorik olarak hazırlanan 8 yayın bulunmaktadır. Doküman incelemesinin yapıldığı bu yayınlarda genellikle dokümanlardan yararlandığı bu bağlamda da öğretim programlarının incelendiği (Kardaş İşler, 2023; Şenkul, Genç, Görçek ve Titiz, 2023; Akkoy ve Poyraz, 2023; Güler, 2023) belirlenmiştir. Bu yayınlardan Kardaş İşler’in (2023) ilkökul dördüncü sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçları ve kazanımları sürdürülebilir kalkınma boyutları açısından incelenerek Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’ne göre dağılımı analiz edilmiştir. Çalışmada sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarında göz önünde bulundurulduğunda 18 adet amaç cümlesinden 6’sının, 33 kazanımdan ise 7’sinin sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Yedi kazanımın sürdürülebilir hedeflerden dördü ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre “hatırlatma” ile “çözümleme, değerlendirme ve yaratma” basamağı olan “hatırlama” ve üst basamakları olan “Çözümleme, Değerlendirme ve Yaratma” basamaklarında herhangi bir kazanımın bulunmadığı görülmektedir. Şenkul, Genç, Gökçek ve Titiz’in (2023) çalışmasında ise, dördüncü sınıf sosyal bilgiler eğitim programının insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada sürdürülebilir kalkınma ile insan hakları arasında zayıf ve güçlü yönler olduğu belirlenerek sosyal bilgiler eğitiminde bu yönde iyileştirmeler yapılabileceği ifade edilmiştir. Akkoy ve Poyraz’ın (2023) çalışmasında ise farklı öğretim programlarında geri dönüşüm kavramına yer verilme durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları neticesinde ise ilkökul programlarında (sosyal bilgiler, fen bilgisi, hayat bilgisi) geri dönüşüm ve atık alanındaki kazanımların yetersiz olduğu, ders saatinin bu doğrultuda artması gerektiği belirtilerek, öğretmen ve öğretmen adaylarının sürdürülebilirlik ile ilgili eğitim almaları gerektiği vurgulanmıştır.

Alan yazında sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler konusunda yapılan teorik çalışmalar incelenmeye devam edildiğinde Birleşmiş Milletler [BM] Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri çerçevesinde yapılan çalışmaların olduğu da görülmektedir (Güler, 2023; Aktaş, Dinçol, Özgür ve Yılmaz, 2020; Yalçın, 2022).

Güler'in (2023) çalışmasında, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı'nda yer alma durumu çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanan 2020- 2025 yılları yayınlanan "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Göstergeleri El Kitabı (2019)" ile çalışmaların karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki, içerik, kavram, değerlendirme soruları ve etkinliklerle bu hedeflerin ilişkili olduğu belirlenmiştir. Sonuç itibari ile, "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanı ile "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" amacı ön plana çıkmış, diğer sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ise doğrudan ve yahut dolaylı olarak öğrenme alanları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Aktaş, Dinçol Özgür ve Yılmaz (2020) çalışmasında ise BM'ler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanan ilköğretim programlarının (sosyal bilgiler, Atatürk İlke ve İnkılapları, hayat bilgisi, fen bilgisi) uyumlu olduğu belirlenmiştir. Yalçın'ın (2022) çalışmasında ise Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine göre sosyal bilgiler ders programları (4, 5, 6 ve 7) incelenmiştir. Sonuç olarak 2018 sosyal bilgiler öğretim programının Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile yapısal olarak uyumlu olduğu ortaya konmuştur. Öte yandan sosyal bilgiler dersi öğretim programının kazanım, beceri, değer ve özel amaçlar bakımından yapısal olarak daha az örtüştüğü görülmüştür. Yine benzer olarak Oğuz Hacat ve Demir (2019) yapmış olduğu çalışmada öğretim programını Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri bakımından değerlendirmiş bu inceleme neticesinde sosyal bilgiler programı amaç, değer, beceri ve kazanımlar bakımından Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri bakımından uyumlu olduğu bu kapsamda iklim değişikliği, sürdürülebilir tüketim, nüfus, göç gibi konulara yönelik kazanımlarla ilişkili olduğu görülmüştür.

Alan yazında incelenen bu çalışmalar dışında Bayrak (2023) ise sosyal bilgiler dersi öğretim programını iklim değişikliği ve çevre eğitimi bakımından inceleyerek çevre etiği felsefesine göre analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde ise sosyal bilgiler programında insan merkezli etik ön planda iken çevre merkezli etik ikinci sırada olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte canlı merkezli etik düşük düzeyde yer alırken toplumsal etiğin yer almadığı belirlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle çalışmada çevre eğitimine yönelik amaç ve kazanımların çevre etiği felsefesi düşünceleri dikkate alarak hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.

Durum Tespitine Yönelik Yayınların Sonuçları

Çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler alanına yönelik doğrudan durum tespit etmeye yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir (Azrak, 2022; Bulut ve Çakmak, 2018; Demir, 2022; Dinç ve Acun, 2017). Bu çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalık kazandırmaya yardımcı olduğu görülürken, sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekli olduğu, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konusuna eğitim programında daha fazla yer verilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Öte yandan karma yöntemli çalışmalarda, farklı değişkenlere göre öğretmen adaylarının sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik değişkenlerinin incelendiği, genellikle yaş, cinsiyet, yaşanan şehir ve aile gelir durumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı söylenebilmektedir. Yapılan yayınlar incelendiğinde Azrak'ın (2022) sosyal bilgiler öğretmenleri ile ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin görüşlerini aldığı çalışma sonucuna göre öğretmenler açısından sosyal bilgiler dersinin işlevsel bir rol üstlendiği fikrine ulaşılmıştır. Bulut ve Çakmak'ın (2018) yapmış olduğu çalışmada ise sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerek öğretmen gerek ise uzman perspektifinden yeri ve öneminden yola çıkılarak, öğretmen yeterliliği ve sosyal bilgiler öğretim programları özelinde ele alınarak sürdürülebilir bir çerçevenin belirlenmesi düşüncesi amaçlanmıştır. Bu çalışma ile de eğitim uzmanlarından elde edilen veriler neticesinde sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekli ve önemli olduğu vurgulanmıştır.

Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik konusunda ekonomi ve güncel olayların da ilişkilendirildiği görülmektedir. Dinç ve Acun'un (2017) sosyal bilgiler dersine yönelik ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanılma durumuna ilişkin öğretmen görüşleri incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma ve ekonomi konularının öğretiminde güncel olayları kullanmaya önem verip yaşamdan örneklerle ilişkilendirdikleri belirlenmiştir. Öte yandan çalışmalarda sürdürülebilirlik konusunda küresel sorunların ön plana çıktığı ve kavramsal olarak ekolojik okuryazarlığa değinildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda Demir'in (2022) yapmış olduğu çalışmada ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin ekolojik okuryazarlığa dair görüş ve farkındalıkları incelendiği de görülmektedir. Öğretmenlerin ekolojik okuryazarlığa ilişkin yapmış olduğu tanımlamalarının literatür ile benzerlik gösterdiği belirlenmiş ve ekolojik okuryazarlığın öğretiminde farklı tekniklerden yararlanılabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca alanyazın incelendiğinde durum tespitine yönelik yapılan bu çalışmalarda ortaokul öğrencilerinin görüşlerinin ele alındığı çalışmaların sınırlı (Azrak, 2022)

olduğu da görülmektedir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin belirlendiği çalışmaların (Bulut ve Çakmak, 2018; Demir 2022; Dinç ve Acun, 2017) ortaokul öğrencilerinin çalışma grubunu oluşturduğu çalışmalardan daha fazla olduğu söylenebilmektedir.

Uygulamalı Yayınların Sonuçları

Sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik konusuna yönelik uygulamalı olarak hazırlanan 3 yayın olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre uygulamalı olan bu çalışmalardan üçünün çalışma grubunun dikkat çekici bir şekilde ortaokul 6. Sınıf düzeyinde olduğu (Suna ve Çengelci Köse, 2023; Suna, 2023) belirlenirken bir tanesinin ise öğretmen adaylarına yönelik olduğu (Acar, 2021) tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik herhangi bir uygulamalı çalışmaya rastlanmamıştır.

Alan yazında sürdürülebilirlik ve sosyal bilgiler konusunda yapılan uygulamalı çalışmalar incelendiğinde Suna ve Çengelci Köse'nin (2023) yapmış olduğu çalışmada, 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında yararlanılan etkinliklerin sürdürülebilir yaşama ilişkin farkındalıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. 5 haftalık deney işlem sürecine ilişkin çalışmanın sonuçları incelendiğinde deney grubunun sürdürülebilir farkındalık düzeyinin kontrol grubuna göre anlamlı derecede farkındalık sağladığı, uygulama sürecinin deney grubundaki öğrencilerin sürdürülebilir yaşama ilişkin farkındalığını arttırdığı belirlenmiştir.

Suna (2023) sosyal bilgiler dersinde öğrencilere sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya ilişkin hazırlanan etkinliklerin; öğrencilerin sürdürülebilir yaşama ilişkin farkındalıklarına etkisini incelemiş olduğu çalışma sonuçlarında ise etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalığını anlamlı düzeyde artırdığı tespit edilmiştir. Alan yazında farklı bir çalışma grubu olarak Acar'ın (2021) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada ise adayların sürdürülebilir kalkınma farkındalıkları ile inanç düzeylerini belirleyerek sürdürülebilir kalkınma eğitimine yönelik verilen eğitim incelenmiştir. Karma yöntemde desenlenen bu çalışmada haftada 2 saat toplam 15 hafta süren eğitimin sonuçlarına göre; adayların Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi (SKE) son test puanlarının ön testten aldıkları puanlardan yüksek olduğu belirlenmiştir. Öte yandan eğitim sonunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma kavramına yönelik bakış açılarının olumlu yönde gelişim gösterip, eğitimin adaylara bilinç ve farkındalık kazandırdığı görülmüştür.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada 2013-2023 yılları arasında sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik konusunu ele alan ve nitel yaklaşıma uygun olarak yürütülen toplam 15 çalışma incelenerek sonuçları değerlendirilmiştir. Ulaşılan bulgular doğrultusunda sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlik çerçevesinde yapılan çalışmaların zamanla artış gösterdiği görülmüştür. Ancak tez çalışmalarının makale türü yayınlara oranla daha az olduğu ve yapılan çalışmaların yeterli sayıda olmadığı belirlenmiştir. Bu çalışmanın bulgularından farklı olarak Özerdinç, Kızılay ve Hamalosmanoğlu (2022) 2010-2020 yılları arasında eğitimde sürdürülebilir kalkınma konusuna dair çalışmaları yayın türü açısından incelemiş ve tez çalışmalarının makale sayısından fazla olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç eğitim bilimleri kapsamında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tez çalışmalarının daha fazla iken sosyal bilgiler bünyesinde tez çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

2013-2023 yılları arasında sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusuna dair çalışmaların grafiksel dağılımı incelendiğinde 2013-2014 yılları arasında çalışmaların olmadığı, 2017 ile 2021 yıllarında çalışmaların en az seviyede olduğu, 2022 yılından sonra artış gösterdiği ve 2023 yılında sıklık kazandığı tespit edilmiştir. Çalışmaların özellikle 2016 yılından sonra başlaması 27 Eylül 2015 tarihinde New York'ta toplanan Birleşmiş Milletler tarafından "Gündem 2030: BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" çerçevesinde 17 amaç ve 169 alt amacın kabul edilmesinin etkili olabileceği düşünülmektedir (UN, 2015). Yıldırım'da (2020) eğitimdeki çalışmaların özellikle 2000'li yıllardan sonra artış göstermesini uluslararası gelişmelerle ilişkili olacağını ve eğitim araştırmalarının keşfedici yönünün ve öngörücü yapısının süreçte beklenen düzeyde rol oynamadığını ifade etmiştir. Bu sonuç eğitim alanındaki sürdürülebilirlik konulu çalışmaların uluslararası alandaki gelişmelerden etkilenerek ilerlediği şeklinde yorumlanabilir. Çalışmaların 2021 yılından sonra artış göstermesi kavramın güncel konular arasında sıklıkla yer alması ve 2017-2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içerisinde sürdürülebilirlik kavramına yer verilmeye başlanmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Özerdinç, Kızılay ve Hamalosmanoğlu'nun (2022) çalışma sonuçları incelendiğinde 2020 yılında eğitimde sürdürülebilir kalkınma konusuna yönelik yapılan yayın sayısının aniden azaldığı görülmüştür. Bu sonuç araştırmamızda 2020 yılındaki sonuçlarla

örtüşmektedir. Bu durumun sebebi olarak çalışmaların veri tabanlarına eklenmemesi olduğu düşünülmektedir (Özerdinç, Kızılay ve Hamalosmanoğlu, 2022).

Çalışmalar konu içeriği yönünden incelendiğinde sürdürülebilirlik yerine daha çok sürdürülebilir kalkınma odaklı çalışmaların yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Benzer bir şekilde Yıldırım (2020) eğitim alanında sürdürülebilirlik konusuna yönelik 71 çalışmayı incelemiş ve genelde sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanıldığını tespit etmiştir. Bu sonuç, araştırmamızda ulaşılan bulguları desteklemektedir. Sürdürülebilirlik yerine sürdürülebilir kalkınma kavramının tercih edilmesi özellikle Türkiye'nin de dahil olduğu 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" başlığının etkili olabileceği düşünülmektedir. Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik çalışmaların içeriğine baktığımızda ise tutum, inanç ve farkındalık gibi çalışmaların daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Benzer olarak Akkaş (2019) eğitim alanında sürdürülebilir kalkınma konulu çalışmaları incelediğinde ele alınan konuların genellikle farkındalık kapsamında olduğunu belirlemiştir. Araştırmada incelediğimiz çalışmaların genellikle farkındalık odaklı olduğu göz önüne alınırsa bu sonuçlar iki farklı çalışmada örtüşmektedir. Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç ise sürdürülebilirlik kavramlarına (çevre eğitimi, geri dönüşüm, ekoloji vb.) yönelik çalışmaların daha az olduğudur. Sürdürülebilir kalkınmanın disiplinlerarası bir özellik göstermesi ve sosyal bilgiler eğitiminde çalışmaların yeni başlaması bu içerikteki çalışmaların az olmasına neden olduğu söylenebilir.

Çalışmalar araştırma modeli/deseni açısından incelendiğinde çalışmaların yöntem kısmının genellikle nitel araştırma olarak belirtilip ayrıntı verilmediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada nitel araştırmanın yoğunluk gösterdiği bunu ise, tarama, gömülü teori, karma desenlerin takip ettiği görülmüştür. Arık (2019) sürdürülebilir çevre eğitimine yönelik tez çalışmalarını incelediği çalışması sonucunda en fazla tarama yönteminin kullanıldığını belirlemiştir. Benzer şekilde Yıldırım (2020) sürdürülebilirlikle ilgili eğitim çalışmalarında tarama yönteminin kullanıldığını tespit etmiştir. Farklı çalışmalarda ulaşılan bu sonuçlar araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Çalışmalarda karma yönteme bağlı olarak nicel yaklaşıma uygun veri toplama araçlarının da tercih edilmesi hem araştırma amaçlarına olan uygunluğu hem de eğitim çalışmalarında nicel veri toplama araçlarının popüler bir yaklaşım olmasından kaynaklı olabileceği söylenebilir. Ayrıca araştırmada dikkat çeken bir diğer boyutta çalışmaların yöntem bölümünde nitel araştırmalardan hangi desenin kullanıldığına dair açıklamanın yapılmamış olmasıdır. Yöntemlerde genellikle nitel araştırmanın kullanıldığı ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde Arık (2019) çalışmalarda araştırma deseninin rapor edilmediği ve nitel araştırmaya yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığını tespit etmiştir. Oysa ki O'Flaherty & Liddy (2018) yurt dışında yapılan yayınları inceledikleri çalışmaları sonucunda sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farklı ve çeşitli araştırma yöntemlerinin kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Araştırmada ulaşılan bir diğer bulgu ise çalışma grubu/veri kaynağı olarak genellikle öğretim programı olan dokümanlardan yararlanılmış olmasıdır. Bu veri kaynağını ise çalışma grubu olarak öğrenciler takip etmektedir. Benzer çalışmalara baktığımızda Özerdinç vd., (2022), Arık ve Yılmaz (2016), Arık (2019), Akkaş (2019) ve Yıldırım (2020) çalışmalarda araştırma grubu olarak genellikle öğretmen adaylarının yer aldığını tespit etmiştir. Bu sonuçlar araştırma bulgularından farklılık göstermektedir. Öğretmen ve öğretmen adayları sürdürülebilirlik konusunda bilgi ve farkındalığın kazandırılması açısından eğitimde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü eğitime dair tüm hedeflerin sınıf ortamına taşınması, öğrencilerin bu farkındalığı, bilgiyi kazanması açısından öğretmenler önemli rol üstlenmektedirler. Bu nedenle çalışmalarda öğretmen ve öğretmen adaylarının tercih edildiği düşünülmektedir. Öte yandan öğrenciler ise sürdürülebilir bir geleceğin taşıyıcı mimarları olarak önem teşkil ettiği için, ortaokul öğrencilerine sürdürülebilirlik bilinci kazandırmak oldukça önemlidir. Bu nedenle de ortaokul öğrencilerinin genellikle çalışma grubu olarak tercih edildiği söylenebilmektedir. Çalışmaları veri toplama araçları yönünden incelediğimizde genellikle dokümanların ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarının tercih edildiği görülmüştür. Öte yandan karma desenli çalışmalarda ölçekler tercih edilirken, kullanılan bu ölçme araçlarının daha önceden geliştirilmiş ölçme araçları olduğu belirlenmiştir. Özerdinç vd., (2022) tarafından eğitimde sürdürülebilir kalkınma kapsamındaki çalışmalarda veri toplama aracı olarak genellikle ölçeklerin tercih edildiği belirlenmiş olması çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Araştırmada sosyal bilgiler eğitiminde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmaların sonuçları; durum tespit etmeye yönelik yayınlar, teorik türde yayınlar ve uygulamalı araştırmalar olmak üzere üç sentez altında toplanmıştır. Bu üç senteze yönelik çalışmalar incelendiğinde teorik çalışmaların yoğunluk gösterdiği, uygulamalı çalışmaların ise sınırlı olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda teorik çalışmalar incelendiğinde genellikle doküman incelemesinin yapıldığı belirlenmiştir. Doküman olarak 2018 yılı 4.,5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının incelendiği

görülmüştür. Öğretim programı BM 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri açısından incelendiği tespit edilmiştir. Öğretim programına yönelik yapılan çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde Sosyal Bilgiler Dersi öğretim Programının yapısal olarak Birleşmiş Milletler 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri (Aktaş, Dinçol Özgür ve Yılmaz, 2020; Kardaş İşler, 2023; Yalçın, 2022) ile Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri açısından uyumlu olduğu belirlenmiştir (Oğuz Hacat ve Demir, 2019). Ancak programının kazanım, beceri, değer ve özel amaçlar bakımından yapısal olarak daha az örtüştüğü belirlenmiştir (Yalçın, 2022). 5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabının, içerik, kavram, değerlendirme soruları ve etkinliklerin sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkili olduğu belirlenmiştir (Güler, 2023). Özdemir (2007) çalışmasında ise çevre eğitimi ile farklı derslerde yer alan çevre konularının sürdürülebilir gelişmeye dönük çevre eğitimi odaklı yaklaşımın ön planda olmadığını belirtmiştir. Sonuç itibari ile, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı ile “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar” amacı ön plana çıkmış, diğer sürdürülebilir kalkınma amaçlarının ise doğrudan ve yahut dolaylı olarak öğrenme alanları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik konusu çevre içeriği ile sınırlı olmayıp sürdürülebilir toplum, ekonomi, fırsat eşitliği ve ekosisteminde desteklediği bir yapıdır (Agyeman, Bullard & Evans, 2002).

Durum tespit etmeye yönelik çalışmalarda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konularına yönelik öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının görüş ve algılarının belirlenmeye çalışıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların sonucunda sürdürülebilir kalkınma eğitiminin gerekli olduğu, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma konusuna öğretim programlarında daha fazla yer verilmesi gerektiği tespit edilmiştir (Azrak, 2022; Bulut ve Çakmak, 2018; Demir, 2022; Dinç ve Acun, 2017). Öte yandan sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir tüketim ve tüketim bilgilerinin yeterli olduğu (Ateş, 2018) belirlenmiştir. Bu durum üniversitede aldıkları derslerin sürdürülebilir kalkınmayla ilişkili olması ve konu içeriğinin güncel olmasının farkındalık açısından önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Araştırmada en az çalışılan kategori olarak uygulamalı araştırmalar yer almıştır. Deneysel uygulamaların yapılarak çalışma grubuna müdahalenin yer aldığı bu çalışmalarda genellikle 6. Sınıf öğrencileri yer almış, sadece bir tez çalışmasının öğretmen adaylarına sürdürülebilir kalkınmaya yönelik eğitim verildiği belirlenmiştir. Araştırmalarda etkinliklerin (Suna ve Çengelci Köse, 2023; Suna, 2023) ve Sürdürülebilir Kalkınma Eğitiminin (Acar, 2021) öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma farkındalığını kazandırmada etkili olduğu belirlenmiştir. Uygulamalı araştırmalar kategorisinde sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik yapılan herhangi bir çalışmanın bulunmaması bu konuda ki eksiği ortaya koymaktadır.

Elde edilen sonuçlara yönelik; bu çalışmanın ortaya koyduğu verilere bağlı olarak sosyal bilgiler ve sürdürülebilirlik konusunun günümüz dünyasını ve geleceğini şekillendirdiği gerçeği dikkate alındığında yapılacak çalışmaların, özellikle de doktora tezlerinin sayısında artış gösterebileceği umulmaktadır. Yapılan çalışmalarda kullanılan ölçme araçlarında, sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusuna yönelik derinlemesine görüşlere ulaşılabilmek adına yüz yüze görüşme tekniğinin tercih edilmesi önerilmektedir. Genel olarak sosyal bilgilerde sürdürülebilirlik konusuna yönelik yapılan çalışmaların yeterli olgunluğa erişemediği düşünülerek uygulamalı çalışmalara ağırlık verilmesi de önerilmektedir. Öte yandan yapılan uygulamalı çalışmalarda sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik de çalışmaların yapılmasının, sürdürülebilirlik eğitimi verecek öğretmenlerin öncelikle bu konuda yeterli donanıma sahip olması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik sürdürülebilir kalkınma eğitimi önerisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Agyeman, J., Bullard R., & Evans, B. (2002). Exploring the nexus: Bringing together sustainability, environmental justice and equity. *Space and Polity*, 6(1), 70-90.
- Akdoğan, L. (2023). Sürdürülebilir tüketim: kavramsal bir çalışma. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 43-53.
- Aktaş, L. B. (2019). *Sürdürülebilir kalkınma konusunda yapılan eğitim araştırmalarına yönelik doküman analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Akkoy, S. ve Poyraz, M. (2023). Sürdürülebilir çevre eğitimi kapsamında ilkököl öğretim programında geri dönüşüm kavramının yeri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 10(2), 15-24
- Akpulat, F. (2019). *Sürdürülebilirlik kavramına farklı yaklaşımlar: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Aktaş, F. (2019). *İlköğretim programlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından, çevre eğitimi ve iklim değişikliği boyutunda incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aktaş, F., Dinçol Özgür, S. ve Yılmaz, A. (2020). İlköğretim programlarının BM 2030 sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından incelenmesi. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 10(1), 61-70.
- Arık, S. (2019). *Sürdürülebilir çevre eğitimi ile ilgili tezlerin eğilimleri: Bir sistematik inceleme*. I. Uluslararası Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Sempozyumu (UBEST-2019) (02- 04 Mayıs 2019), İzmir.
- Aspfors, J., & Fransson, G. (2015). Research on mentor education for mentors of newly qualified teachers: A qualitative meta-synthesis. *Teaching and Teacher Education*, 48, 75-86.
- Ateş, H. (2018). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir tüketim davranışlarının ve bilgi düzeylerinin araştırılması. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 507-531.
- Azrak, Y. (2022). *Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bayrak, B. (2023). İlköğretim öğretim programlarındaki çevre eğitiminin çevre etiği felsefesine göre analizi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 288-311. <https://doi.org/10.17244/eku.1282729>
- Beerannavar, C. (2020). The role of corporations in achieving ecological sustainability: Evaluating the environmental performance of corporations. In book: *Interdisciplinary Approaches to Public Policy and Sustainability*, 228-247 <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-0315-7.ch011>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Bulut, B. ve Çakmak, Z. (2018). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi ve öğretim programlarına yansımaları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2680-2697.
- Demir, F. B. (2022). Opinions and awareness of social studies teachers for ecological literacy, *E-International Journal of Educational Research*, 13(4), 1-21. DOI: <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1089887>
- Dere, İ. ve Çınıkaya, C. (2023). Tiflis Bildirgesi ve BM 2030 sürdürülebilir kalkınma amaçlarının çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi öğretim programına yansımaları. *ODÜSOBİAD*, 13 (1), 1343-1366, Doi: 10.48146/odusobiad.1218188
- Dinç, E. ve Acun, A. (2017). Sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41 (41), 29-46.
- Feinstein, N. W. & Kirchgasser, K. L. (2014). Sustainability in Science Education? How the Next Generation Science Standards Approach Sustainability, and Why It Matters. *Science Education*, 99 (1), 121-144.
- Gladwin, T. N., Kennelly, J. J. and Krause, T. S. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research. *Academy of Management Review*, 20(4), 874-907. <https://doi.org/10.5465/AMR.1995.9512280024>
- Gulikers, J. & Oonk, C. (2019). Towards a rubric for stimulating and evaluating sustainable learning. *Sustainability*, 11(4), 1-20.
- Gupta, J. & Vegelin, C. (2016). Sustainable development goals and inclusive development. *Int Environ Agreements*, 16, 433-448. DOI 10.1007/s10784-016-9323-z
- Güler, Ö. (2023). *Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabının sürdürülebilir kalkınma amaçları bağlamında incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.
- Güneş, D. ve Erdem, R. (2022). Nitel araştırmaların analizi: Meta-sentez. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 81-98.
- Hickel, J. (2019). The Contradiction Of The Sustainable Development Goals: Growth Versus Ecology On A Finite Planet. *Sustainable Development*, 27(5), 873-884
- J. O'Flaherty & M. Liddy (2018). The impact of development education and education for sustainable development interventions: a synthesis of the research. *Environmental Education Research*, 24 (7), 1031-1049.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

- Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472-486.
- Kayıkçı, P., Armağan, K. ve Dal, N. E. (2019). Sürdürülebilir pazarlama: Kavramsal bir çalışma. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1), 77-93.
- Kotob, F. (2000). What is sustainability? Erişim 15 Şubat 2023, https://www.researchgate.net/publication/282184670_What_Is_Sustainability, 1-14.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: TTKB.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded source book*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Oğuz Hacat, S. ve Demir, F. B. (2019). Sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 211-225.
- Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi: Sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 32(145), 23-39
- Özerci, F., Kızılay, E. & Hamalosmanoğlu, M. (2022). Eğitimde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılan çalışmaların analizi: Bir meta-sentez çalışması. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 33-51. <https://doi.org/10.38122/ased.976188>
- Öztürk, M. (2017). Sürdürülebilir Gelişme odaklı Eğitim: Kuramsal Çerçeve, Tarihsel Gelişim ve Uygulamaya Dönük Öneriler. *Elementary Education Online*, 2017; 16(4), 1-11
- Polat, S. ve Ay, O. (2016). Meta-sentez: Kavramsal bir çözümleme. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 52-64.
- Sapporo sustainability declaration: Reported by secretariat of sustainability weeks. (2008). G8 University Summit, Hokkaido, Japan. <https://www.cirps.it/CIRPS/wp-content/uploads/2017/11/Sapporo-sustainability-declaration.pdf> adresinden 25.06.2024 tarihinde alındı.
- Scoones, I. (2007). Sustainability. development in practice, 17(4-5), 589-596. <https://doi.org/10.1080/09614520701469609>
- Sims, L. & Falkenberg, T. (2013). Developing competencies for education for sustainable development: A case study of Canadian faculties of education. *International Journal of Higher Education*, 2(4), 1-14.
- Sims, L. & Falkenberg, T. (2013). Developing competencies for education for sustainable development: A case study of Canadian faculties of education. *International Journal of Higher Education*, 2(4), 1-14.
- Suna, M. (2023). 6. Sınıf sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yönelik etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarına etkisi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Suna, M., ve Çengelci Köse, T. (2023). The effect of activities for sustainability awareness on students' sustainable living awareness in the social studies course. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(special issue), 275-297.
- Şeker, S. ve Hacıeminoğlu, E. (2021). *Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Şengül, M. (2001). Bir çevre yönetimi aracı olarak çevre için eğitim. *Amma İdaresi Dergisi*, 34(4), 137-155
- Şenkul, N., Genç, S., Gökcek, V. ve Titiz, Z. (2023). Sosyal bilgiler eğitiminde insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 15 (60), 375.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(151), 89-103.
- Thiele, L. P. (2024). *Sustainability* (Third Edition). Polity Press: Cambridge, UK.
- Thomas, I. & Nicita, J. (2002). Sustainability education and Australian universities. *Environmental Education Research*, 8(4), 475-492.
- UNESCO [United Nations Educational Scientific and Cultural Organization]. (2005). The UN Decade of Education for Sustainable Development (DESD 2005–2014). Paris: France.
- United Nations (2024). Sustainable development. <https://sdgs.un.org/goals> adresinden 10.03.2024 tarihinde alındı.
- Vermeir, I. & Verbeke, W. (2008). Sustainable food consumption among young adults in Belgium: Theory of planned behaviour and the role of confidence and values. *Ecological Economics*, 64(3), 542–553. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2007.03.007>

- Walsh, D., & Downe, S. (2005). Meta-synthesis method for qualitative research: A literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 50(2), 204-211. Doi: 10.1111/j.1365-2648.2005.03380.x
- World Commission on Environment and Development (WCED), (1987). *Our common future. the report of the world commission on environment and development.* Oxford University Press: New York
- World Economic Forum. (2020). Küresel risk raporu. Erişim 25 Haziran 2024, <https://www.zurichsigorta.com.tr/uploads/risk-report/file/the-global-risks-report-2020-5.pdf?>
- Yalçın. A. (2022). 21. yüzyılda sürdürülebilir kalkınma hedefleri: türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısal olarak incelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7 (1), 117-149.
- Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik kavramı ve işletmeler açısından sürdürülebilir üretim stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.
- Yıldırım, G. (2020). Sürdürülebilirlik konusundaki eğitim araştırmalarının tematik olarak incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14 (33), 70-106.
- Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- YÖK (2024). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi09042019.pdf adresinden 11.03.2024 de alındı.